

MONTSERRAT BATLLORI DILLET

UN REFERENT EN LINGÜÍSTICA HISTÒRICA

MARIA LLUÏSA HERNANZ CARBÓ

Universitat Autònoma de Barcelona

ISABEL PUJOL PAYET

Universitat de Girona

Un atribut que ens fa humans és la potencialitat de fer-nos preguntes. De petits, ens preguntem els perquè de les coses i més endavant ens demanem qui som, d'on venim i cap a on anem. Preguntem els nens, els curiosos, els savis, els qui interactuen, els qui volen comprendre, els qui tenen dubtes, els qui cerquen respostes. Tot avenç científic troba el seu origen, també, en una primera pregunta, que posa fil a l'agulla per explorar una via que encara no es coneix suficientment. El poeta austríac Rainer Maria Rilke, en una carta que va escriure a Worpswede, prop de Bremen (Alemanya), el 16 de juliol de 1903, aconsellava un jove poeta ple d'interrogants amb aquestes paraules:

«[] und zu versuchen, die Fragen selbst liebzuhaben wie verschlossene Stuben und wie Bücher, die in einer sehr fremden Sprache geschrieben sind. Forschen Sie jetzt nicht nach den Antworten, die Ihnen nicht gegeben werden können, weil Sie sie nicht leben könnten. Und es handelt sich darum, alles zu leben.»

Això és: '[...] i procuri entusiasmar-se amb les preguntes mateixes, com si fossin cambres tancades o llibres escrits en una llengua estranya. No busqui, de moment, les respostes que necessita. No li poden ser donades, perquè vostè no sabia viure-les encara. I es tracta precisament de viure-ho tot'.

Si alguna cosa caracteritza la Montserrat Batllori és la seva capacitat per fer-se preguntes, preguntes de docència i de recerca sobre l'evolució de les llengües romàniques. Són preguntes amb què s'ha apassionat, a les quals ha destinat hores i més hores per trobar-hi respostes, preguntes que han engrescat altres investigadors, preguntes viscudes que són un exemple i un camí a seguir. I un altre tret que la defineix i que explica en gran mesura la seva trajectòria acadèmica és l'habilitat per crear i mantenir relacions interpersonals. Això la porta a unir persones i a sumar coneixements diversos que seran una de les fonts del seu ampli bagatge. Justament, és aquest do de connectar diferents individualitats que ens ha portat a escriure aquestes línies d'homenatge en coautoría, lligant així els seus inicis a la Universitat Autònoma de Barcelona i la recerca en sintaxi amb la seva dedicació docent a la Universitat de Girona i l'extensió de la seva investigació a la fonètica i morfologia històriques. Així és com en l'etapa estudiantil de Montserrat Batllori s'inicia la relació amb Maria Lluïsa Hernanz, la seva professora de sintaxi i, uns anys més tard, comença la relació amb Isabel Pujol, com a companyes docents, vincles que s'aniran consolidant i enfortint al llarg dels anys.

Com ja es pot endevinar en aquestes ratlles inicials, resumir la vida professional i científica d'una col·lega, amiga (i, en el cas d'Hernanz, fins i tot exalumna) com és la Montserrat Batllori no és certament fàcil. Són trenta anys d'activitat intensa en molts àmbits que difícilment es poden comprimir en unes poques pàgines.

Montserrat Batllori va cursar els estudis de Filologia Hispànica a la Universitat Autònoma de Barcelona, on es va llicenciar el juny de 1990 i tot seguit es va incorporar com a professora ajudant a l'Estudi General de Girona a l'inici del curs 1990-91, que ben aviat, el desembre de 1991, passaria a ser Universitat de Girona. En aquest temps, Batllori combinava les tasques docents amb la formació predoctoral. Eren moments de creixement acadèmic i il·lusió, tant en la vessant individual, amb l'esbós de les primeres recerques que la conduirien a la seva tesi doctoral, com en la col·lectiva d'universitat, amb la posada en marxa del segon cicle de Filologia Hispànica el curs 1993-94. Una vegada defensada la tesina, Batllori va passar a ser titular d'escola universitària interina i el desembre de 1995 es va doctorar a la Universitat Autònoma de Barcelona amb la tesi que porta per títol *Aspectos tipológicos y cambio sintáctico en la evolución del*

latín clásico al español medieval y preclásico, dirigida per la Dra. Maria Lluïsa Hernanz Carbó. El tribunal format pel Dr. Josep Maria Brucart Marraco, com a president, el Dr. Ian Roberts, el Dr. Josep Fontana Méndez i la Dra. Gemma Rigau Oliver, com a vocals, i el Dr. Carlos Sánchez Lancis, com a secretari, va avaluar aquesta investigació amb la qualificació màxima d'*Apte cum laude*. En aquesta recerca, Batllori examina l'evolució dels nominals des del llatí a l'espanyol preclàssic, establint una estructura sintàctica capaç de capturar els canvis que mostra la llengua medieval, segons el marc de la gramàtica generativa, en aquells moments el model de la *Recció i el Lligam*. Aquest treball seminal, innovador tant pel que fa al tema com a la metodologia, conté ja molts dels elements que singularitzaran la recerca de la professora Batllori i la convertiran en una pedra angular en l'àmbit de la sintaxi històrica de l'espanyol: a) un tractament exhaustiu de les dades procedents de textos; i b) una anàlisi basada en la teoria lingüística i en la comparació amb altres llengües, com ara el llatí, l'anglès i el català, entre altres. A finals del curs 1996-97, Batllori esdevé professora titular d'universitat a la UdG i continua la seva formació en l'àmbit de la filologia anglesa, estudis que va concloure el 2005 amb l'obtenció de la llicenciatura per la Universitat Autònoma de Barcelona.

1. UNA PROFESSORA COMPROMESA I ENTREGADA

Al principi de la seva carrera docent, Montserrat Batllori va impartir classes pràctiques a les diferents assignatures obligatòries de llengua espanyola de primer cicle. Aquesta oportunitat li va permetre endinsar-se en un coneixement lingüístic ampli tant des d'una perspectiva sincrònica (fonètica, fonologia, morfologia, sintaxi) com diacrònica (canvi fonètic i anàlisi filològica de textos). En el curs 1993-94, amb la implantació dels estudis de segon cicle de Filologia Hispànica a la Universitat de Girona, Batllori va començar a ensenyar dues matèries que l'acompanyarien durant tota la seva trajectòria i que acabaria lligant d'una manera magistral: la Gramàtica històrica, en particular, el canvi fonètic des del llatí fins a l'espanyol del segle XVII, i la Dialectologia espanyola. Un any més tard, el curs 1994-95 es va desplegar el cinquè curs de Filologia Hispànica, fet que li va permetre activar per primera vegada una assignatura optativa per

la qual sentia un especial interès: la Sintaxi històrica. Més endavant, la necessitat d'ofertar assignatures optatives noves li va donar llum verda per posar en marxa les assignatures de Teoria del canvi lingüístic i l'Espanyol d'Amèrica. En el marc de les assignatures obligatòries també va impartir la Història social de la llengua. Amb poc temps, Batllori va acumular un saber profund de totes aquestes matèries. Sabia connectar amb gran mestratge el coneixement diacrònic i la variació lingüística. A les classes, utilitzava la pissarra que omplia de cap a cap, explicava clar, feia que les qüestions més difícils semblessin fàcils, transmetia amb rigor i passió tota la seva erudició, fruit de moltes hores d'estudi, preparació de materials i recerca. A més a més, tenia la capacitat de fer que cada estudiant se sentís atès.

La seva empenta i bones maneres la van portar a impartir docència també més enllà de la Facultat de Lletres. Així va ser com en el curs 1998-99 va portar a terme l'assignatura de Llengua castellana a l'Escola de Magisteri de la Universitat de Girona; i també més enllà de les nostres fronteres, durant els cursos 2013-14 i 2014-15 en què va fer dues estades docents a la Universitat de Cambridge, gràcies al programa *Erasmus Staff Mobility*, en les quals va pronunciar diverses conferències sobre l'evolució del català, l'estandarització del català i del castellà, l'evolució de *ser* i *estar*, l'ordre de paraules a l'espanyol modern, i l'ús dels corpus en l'estudi de la llengua. Just en aquests anys, la Universitat de Girona havia plantejat la possibilitat d'oferir docència en anglès i Batllori hi va participar amb l'assignatura *Language variation and change*.

En els darrers cursos de la seva carrera docent va ensenyar l'assignatura obligatòria de morfologia espanyola, amb títol Gramàtica espanyola IV: la paraula, i l'optativa d'Eines del filòleg, entre d'altres. En aquesta última, Batllori hi va bolcar tot el seu enteniment i experiència. Va ser com una assignatura de comiat. Amb l'objectiu que els estudiants coneguessin els instruments de què es val el filòleg per analitzar i descobrir com funciona la llengua, va preparar un seguit de classes pràctiques perquè l'alumnat estudiés els fenòmens de polaritat i la seva evolució en català i en espanyol. Així va conduir els alumnes pels viarans de la bibliografia especialitzada, els corpus textuais i lexicogràfics, els diccionaris i les gramàtiques de referència. El resultat, a part d'un ric aprenentatge basat en la pràctica, va ser un document inèdit de 159 pàgines redactat pel grup classe titulat «La expresión de la polaridad en las lenguas románicas». De nou, aquest

treball posa de manifest l'expertesa de la professora Batllori a l'hora de connectar la història lingüística i la variació, així com l'habilitat per casar la docència i la recerca amb la finalitat d'apropar i fer atractius els estudis diacrònics als estudiants. Un petit detall que diu molt de la manera de ser de la professora Batllori és que a la portada d'aquest escrit hi figuren els noms dels autors per rigorós ordre alfabètic, el dels alumnes i el seu. I així Batllori apareix amb la mateixa categoria que tots els altres.

En l'àmbit dels estudis de màster va intervenir en diversos programes, tant de la Universitat Autònoma de Barcelona com de la Universitat de Girona. A la UAB, va impartir diferents matèries en el programa de *Lingüística* i en el de *Filologia Espanyola*. Quant a la UdG, va ser docent durant 6 cursos del *Màster d'iniciació a la investigació* en què va col·laborar en assignatures com *Del llatí als vulgars i la invenció de l'escriptura*; *La fàbrica de la cultura: llibre manuscrit, llengua i distribució de la cultura*; *Manuscrits i divulgació del coneixement a la Corona d'Aragó*; i *Tècniques d'escriptura i difusió de la recerca en Humanitats*. En el *Màster de formació de professorat d'ESO, batxillerat, FP i ensenyament d'idiomes*, hi va fer l'assignatura de *Llengua i literatura castellana*. I en el *Màster en Ensenyament de l'espanyol i català com a segones llengües*, la de *Variació en la llengua espanyola* i la de *Difusió de la recerca lingüística*.

Batllori va tenir sempre molt present que ser professor universitari implicava fer tasques de docència, de recerca i de gestió. Aquesta és una frase que ens repetia sovint i una funció que va complir amb escreix. Els càrrecs que va exercir estan estretament associats a la figura de l'alumne: el vicedeganat d'estudiants i infraestructura docent, que va ocupar durant set anys, des del març de 1997 a febrer de 2004; i la coordinació del Grau en Llengua i Literatura Espanyoles, que va portar a terme durant quatre anys, des del març de 2013 al març de 2017. A més amés, amb el compromís i l'entrega que l'han caracteritzat, va assumir ser membre de diverses comissions entre les que destaquen la Comissió de la Biblioteca de la UdG (període 1997-2004), la Comissió per a l'adaptació a l'espai europeu d'educació superior de la Facultat de Lletres (2006-2007), i la Comissió de recerca de la UdG (2006-2012).

2. UNA INVESTIGADORA GENEROSA, INNOVADORA I SÀVIA

Una consideració global de l'activitat investigadora de la Montserrat Batllori mostra que els seus interessos principals es vertebren al voltant de la diacronia. Aquesta afirmació, tanmateix, s'ha de matisar, perquè no fa del tot justícia a aspectes substantius de la seva recerca. Hi ha maneres i maneres de fer diacronia, com també de fer sincronia. I la mirada de Batllori als fenòmens diacrònics no és una mirada convencional. Ella es va proposar des dels inicis de la seva carrera objectius ambiciosos, que va assolir amb la seva empena i energia envejables.

Passant al detall, direm que és en la seva etapa d'estudiant de Filologia Hispànica que va començar ja la relació amb Maria Lluïsa Hernanz, que té un record molt nítid de la seva presència a les classes de sintaxi, dels seus ulls vius i eixerits sempre atents, del seu tarannà amable. Aquesta relació va continuar amb la direcció de la seva tesi de màster i posteriorment de la seva tesi doctoral (*Aspectos tipológicos y cambio sintáctico en la evolución del latín clásico al español medieval y preclásico*) que, com ja hem esmentat, va defensar a la UAB a finals de l'any 1995. En aquesta investigació, centrada en l'evolució dels nominals des del llatí a l'espanyol preclàssic, l'autora ja deixava clar a la introducció que el marc teòric en el qual s'emmarcava la seva recerca era la teoria de la *Recció i el Lligam*, i aportava arguments per defensar la necessitat d'aplicar aquest model a la investigació dels fenòmens diacrònics. I n'hi ha prou en repassar l'índex de la tesi per constatar que, efectivament, hi apareixen integrades moltes de les principals obres de referència del moment en relació amb l'anàlisi dels nominals: Abney 1987, Eguren 1989, Longobardi 1994 i Picallo 1994, entre altres autors. Aquesta manera de fer no constitueix un fet episòdic dins la seva trajectòria investigadora, sinó que va esdevenir una constant en l'obra de Batllori, tal com queda reflectit en molts dels seus treballs posteriors.

Un fet que mostra ben clarament el seu compromís per vincular diacronia i teoria lingüística és la seva iniciativa per portar a Girona un congrés de la importància internacional del DIGS (*Diachronic Generative Syntax Conference*), la setena edició del qual va tenir lloc a la UdG l'any 2002. Aquest esdeveniment va propiciar una trobada prèvia a la UAB, en la qual Montserrat Batllori va engrescar a Carme Picallo i a Maria Lluïsa Hernanz, que en aquell moment eren vicerectors, a participar en el projecte, que

va culminar amb la preparació d'un volum per a Oxford University Press publicat l'any 2005 (*Grammaticalization and Parametric Variation*). Aquest llibre, coeditat per Batllori, Hernanz, Picallo i Roca, compilava una selecció de les contribucions més rellevants presentades a l'esmentat congrés i va representar un veritable regal en molts aspectes. A banda de proporcionar als editors l'oportunitat de treballar en l'edició d'uns materials per a una editorial de màxim prestigi, va subministrar igualment un marc privilegiat per reflexionar plegats sobre la variació paramètrica i el canvi lingüístic. A més a més de l'organització del DIGS VII, Batllori va participar en vuit edicions més d'aquest reconegut congrés fent difusió de la recerca individual i/o conjunta: la primera vegada fou en el DIGS V (a la University of York, Regne Unit) i més tard al DIGS VIII (University of Yale, New Haven, EUA), DIGS X (Cornell University, Ithaca, New York, EUA), DIGS XII (Cambridge University, Regne Unit), DIGS XIII (University of Pennsylvania, EUA), DIGS XVIII (Universiteit Gent) i, finalment, en el DIGS XIX al continent africà (Universiteit Stellenbosch, República de Sud-Àfrica).

2.1. El que Batllori ha aportat a la sintaxi

Seguint amb els interessos de recerca de la Montserrat Batllori, veiem que aquests abasten, juntament amb les grans qüestions del canvi i de la gramaticalització, que ja s'albiren clarament en la seva tesi doctoral i romanen presents en molts altres treballs posteriors —vegeu, entre altres treballs: Batllori, Pujol & Sánchez 1996, «The Syntactic Information in the 'Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico' by J. Corominas and J.A. Pascual as expressed in the database 'Syntax.dbf'», *Catalan Working Papers in Linguistics* 5, 2, p. 153-167; Batllori, Hernanz, Picallo & Roca (eds.), 2005, *Grammaticalization and parametric variation*. Oxford University Press, p. 1-25; Batllori 2007, «La gramaticalització en Gramàtica Generativa», dins Cabré (ed.), *Lingüística teòrica: anàlisi i perspectiva II*, *Catalan Journal of Linguistics* 3, p. 43-51; Batllori, Castillo & Roca 2009, «Relation between changes: the location and possessive grammaticalization path in Spanish», dins Rafel (ed.) 2009, *Diachronic Linguistics*. Girona, Documenta universitària, p. 321-371— un ventall molt ampli de temes diversos lligats a la sintaxi, la morfologia, el lèxic,

la fonètica i la fonologia històriques. Més concretament, i sense ànim d'exhaustivitat, podríem destacar, entre els eixos vertebradors de la seva obra en sintaxi: i) l'ordre de mots, des de diferents perspectives, amb especial atenció al funcionament dels clítics; ii) la sintaxi dels determinants i altres elements afins; iii) l'anàlisi de l'estructura informativa de l'oració i el funcionament d'algunes marques de polaritat; iv) els verbs auxiliars i els processos de gramaticalització en què es veuen implicats; v) l'evolució del sistema de nexes complexos del llatí clàssic a les llengües romàniques; i vi) l'estudi de les característiques de diferents tipus de construccions sintàctiques, entre altres.

Tots aquests temes componen una vasta producció científica de prestigi nacional i internacional, publicada en revistes, en llibres i també presentada en diferents congressos d'abast especialitzat. A continuació, ens referirem breument a alguns d'aquests treballs, sobre la base d'una selecció en la qual, per raons d'espai, ens hem centrat únicament en les aportacions de Batllori en llibres i revistes.

i) L'ordre de mots

Començant per un fenomen inherentment sintàctic com és l'ordre de mots, hom pot constatar que la seva anàlisi té exponents rellevants en la producció científica de la Montserrat Batllori. Així, per exemple, a Batllori, Sánchez & Suñer 1995 («The incidence of Interpolation on the Word Order of Romance Languages», *Catalan Working Papers in Linguistics*, p. 185-209) s'aborda el problema de la interpolació en diferents llengües romàniques des d'una perspectiva no únicament diacrònica sinó també sincrònica («The main purpose of this paper is to explore some types of constructions which display interpolation, not only from a diachronic but also from a synchronic stand point», p. 185), i es postula que la interpolació és «a kind of stylistic construction related to a syntactic projection that occurs between CP and IP (namely, FocusP)». També a Batllori, Iglésias & Martins 2005 («Sintaxi dels clítics pronominals en català medieval», *Caplletra* 38, p. 137-177) es proposa «oferir una descripció general de la sintaxi dels clítics del català medieval des d'una perspectiva comparativa» (p. 138), amb una visió en profunditat de les divergències i les similituds del paradigma de clítics catalans en relació amb els d'altres llengües romàniques, com ara

el francès, l'espanyol i el portuguès. Així mateix, l'estudi de Batllori 2015 («Análisis comparativo de las construcciones de dislocación a la derecha y su incidencia en el orden de palabras del español, catalán y portugués medievales», dins Castillo & López coords. *El orden de palabras en la historia del español y otras lenguas iberorromances*. Madrid, Visor, cap. 4, p. 83-110), es planteja com «una pequeña pieza del engranaje que nos debería conducir a una explicación más fidedigna de la sintaxis y, concretamente, del orden de palabras de las lenguas románicas medievales». També relacionat amb el tema de l'ordre de mots, cal referir-se a Batllori & Rost (2017), «Orden de palabras y posición de los clíticos pronominales en las construcciones imperativas de las lenguas románicas medievales», a Pinto (ed.), *Estudios lingüísticos e literarios* (Edição especial dedicada aos estudos sobre a ordem de palavras nas línguas iberorromânicas) 58, p. 155-185, (Universidade Federal da Bahia) i també a Batllori & Sitaridou 2020, «Fronting in Old Spanish», *Glossa: A Journal of General Linguistics* 5 (1), p. 1-39.

ii) La sintaxi dels determinants i altres elements afins

La sintaxi dels determinants constitueix, com ja s'ha indicat més amunt, el tema central de la tesi doctoral de la Montserrat Batllori (*Aspectos tipológicos y cambio sintáctico en la evolución del latín clásico al español medieval y preclásico*), en la qual s'analitza el canvi en el sistema de determinants i de quantificadors des del llatí medieval a l'espanyol preclàssic. Els resultats d'aquesta recerca apareixen en diverses publicacions (cf. Batllori 1998, Batllori & Roca 1998, Batllori 2002, Batllori & Roca 2003, entre d'altres). Cal destacar Batllori & Roca 2000, «The value of Definite Determiners from Old Spanish to Modern Spanish», dins Pintzuk, Tsoulas & Warner (eds.), *Diachronic Syntax: Models and Mechanisms*. Oxford University Press, p. 241-254. En aquest article s'estudien des d'una perspectiva comparativa les propietats sintàctiques i semàntiques dels determinants i dels demostratius des del llatí i l'espanyol antic fins a l'espanyol actual i es mostren les principals diferències sintàctiques entre tots dos paradigmes: el canvi gramatical del llatí a l'espanyol antic i posteriorment a l'espanyol modern implica la reanàlisi de les formes *ille*, *illa*, *illud* com a nuclis funcionals mancats de totes les propietats sintàctiques i semàntiques dels demostratius.

iii) L'estructura informativa

Un apartat rellevant de la trajectòria de recerca de la Montserrat Batllori està representat per diversos treballs de caràcter comparatiu dedicats a l'anàlisi de l'estructura informativa de l'oració i al funcionament d'algunes marques de polaritat emfàtica en espanyol i en català. Així per exemple, a Batllori & Hernanz 2009 («En torno a la polaridad enfática en español y en catalán: un estudio diacrónico y comparativo», dins Rafel ed., *Diachronic Linguistics* Documenta universitària, Girona, p. 373-406), s'analitza el capteniment de *bien*, *bé* i *poc*, i s'argumenta que aquests elements es desplacen des de la seva ubicació bàsica a l'oració a una posició prominent a la perifèria esquerra (FOCUS PHRASE) i acaben essent reanalitzats com a termes de polaritat. Aquesta mateixa temàtica s'aborda a Batllori & Hernanz 2013 («Emphatic Polarity Particles in Spanish and Catalan», *Lingua* 128, p. 9-30. [Special Issue. Breibarth, De Clercq & Haegeman (eds.), *Polarity Emphasis: Distribution and Locus of Licensing*]) i també a altres treballs, com a Batllori & Hernanz 2015 («Weak Focus and Polarity: Asymmetries between Spanish and Catalan», dins Biberauer & Walkden eds., *Syntax over Time: Lexical, Morphological and Information-Structural Interactions*. Oxford University Press, p. 280-298). En totes aquestes contribucions s'aplica una mirada de caràcter diacrònic i sincrònic al funcionament d'alguns termes de polaritat positiva i negativa en espanyol i en català, i es proposa una anàlisi per donar compte d'algunes divergències significatives entre ambdues llengües. En aquesta mateixa línia cal referir-se a Batllori 2015 («The significance of Formal Features in Language Change Theory and the Evolution of Minimizers», dins Larrivé & Chungmin Lee eds., *Negation and polarity: Experimental perspectives*. Springer International Publishing, p. 347-377), en què es proposa, també des d'una perspectiva comparativa i sobre la base de la seva evolució diacrònica, una caracterització sintàctica i discursiva de tres tipus d'expressions negatives en català: *pla/poc*, *pas* i *gens/gota/mica*. Destaquem finalment Batllori (2021), «La estructura informativa del español antiguo», dins Escandell & Leonetti (eds.), *Estructura informativa*. Madrid, Visor, p. 217-250, i Batllori (2021), «Ordre de mots i estructura informativa a la llengua de Francesc Eiximenis», dins Martí & Renedo (eds.), *Francesc Eiximenis. Vida, obra i transmissió*. Girona, Publicacions de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes, p. 165-180. Per cloure l'àmbit dedicat a l'estructura informativa, també ens volem referir

a la feina de Montserrat Batllori com a editora —coautora, conjuntament amb Maria Lluïsa Hernanz—, d'un volum monogràfic sobre l'ordre de mots i l'estructura informativa al *Catalan Journal of Linguistics* —cf. Batllori & Hernanz (eds.) (2011), *Generative Diachronic Syntax: Word Order and Information Structure, Catalan Journal of Linguistics (Generative Diachronic Syntax Monograph, 10)*—.

iv) Els verbs auxiliars

L'anàlisi dels verbs auxiliars i dels processos de gramaticalització en què es veuen implicats representa un dels principals eixos de la recerca de Montserrat Batllori, que té aportacions destacades sobre aquest fenomen des dels inicis de la seva trajectòria investigadora aparegudes en diferents publicacions d'abast internacional. Així, juntament amb el seu primer treball (cf. Batllori 1992, «Preliminary Remarks on Old Spanish Auxiliaries: *Haber*, *Ser* and *Estar*», *Catalan Working Papers in Linguistics*, p. 87-112), caldria referir-se a diversos articles, entre els quals Batllori & Roca (2011), («Grammaticalization of SER and ESTAR in Romance», a Jonas, Whitman & Garrett eds., *Grammatical Change: Origins, Nature, Outcomes*. Oxford University Press, cap. 4, p. 73-92), en què mitjançant la comparació entre el llatí, l'espanyol i el català antics d'una banda, i l'espanyol i el català moderns de l'altra, s'anàlitz el procés de gramaticalització de *ser* i *estar* en ambdues llengües. Destaquem igualment Batllori 2016, «El valor modal de *haber* en los futuros y condicionales analíticos», dins de De Benito & Octavio de Toledo (eds.), *En torno a 'haber'. Construcciones, usos y variación desde el latín hasta la actualidad*. Peter Lang, New York, p. 33-78, en què s'aborden els futurs i condicionals analítics de l'espanyol i el català medievals i s'ofereix una anàlisi comparativa d'aquestes estructures amb altres construccions similars de l'espanyol i el català antics, com ara les d'anteposició de participi.

v) L'evolució del sistema de nexes complexos del llatí clàssic a les llengües romàniques

Dins d'aquest àmbit de recerca, dedicat a l'estructura de l'oració composta, hem de fer referència a un conjunt de treballs centrats en l'evolució de les marques de subordinació, com ara Batllori, Sánchez & Suñer 2001, «La evolución del sistema de nexos adverbiales del español: un proceso cíclico

entre pragmática y sintaxis (el caso de *que*)», dins Bustos, Charaudeau, Girón, Iglesias & López (coords.), *Lengua, discurso, texto*. Madrid, Visor, vol. I, p. 227-239; Batllori & Suñer 2005, «Valors adverbials associats a la conjunció *que*: un estudi històric», *Caplletra, Monogràfic de sintaxi històrica*, 38, p. 279-301; Batllori & Suñer 2009, «Universales lingüísticos e itinerarios del cambio: la formación de nexos complejos románicos» dins Rafel (ed.), 2009, *Diachronic Linguistics*, Girona, Documenta Universitaria, p. 299-319. En els tres treballs esmentats s'analitza l'evolució, a partir del complex sistema de nexes del llatí clàssic, dels valors adverbials causal i final (entre d'altres) associats al nexa *que* en català i també en altres llengües romàniques, en què aquest element passa a ser en els primers textos romànics una conjunció polisèmica extreta de la llengua oral. El capteniment d'aquest nexa contrasta significativament amb el dels nexes equivalents analitzats a Batllori & Suñer 2012, («Los nexos causales y finales en el *Curial e Güelfa*. Descripción de una sincronía histórica», dins Ferrando ed., *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa*. John Amsterdam, Benjamins, cap. III.1, p. 481-514), que constitueixen —com observen les autores— l'exponent d'una prosa estructurada allunyada de l'oralitat. En tots aquests treballs, com s'ha fet palès en la bibliografia centrada en altres temàtiques que hem anat comentant, s'evidencien dues de les línies centrals ja esmentades que vertebraven la investigació de la Montserrat Batllori: la vinculació entre sincronia i diacronia i la comparació entre diverses llengües romàniques. Tancaria aquest apartat l'estudi de Batllori & Suñer (en premsa) «Les construccions comparatives i les consecutives ponderatives», dins Martines *et al.* (dirs.) *Gramàtica del català antic*, cap. 51.

vi) Tipologia verbal i classes de construccions sintàctiques

Un últim eix en els interessos de recerca en sintaxi de Montserrat Batllori que voldríem remarcar aplega construccions amb propietats diverses. Destaquen en primer lloc algunes publicacions dedicades a l'estudi de l'evolució dels verbs psicològics i el seu capteniment sobre la base de la proposta de classificació de Belletti & Rizzi 1987 (cf. Batllori 2012, «Diacronía de los verbos psicológicos: una propuesta de entrada léxica» dins Claveria, Freixas, Prat & Torruella, eds., *Historia del léxico: perspectivas de investigación*. Frankfurt, Vervuert, p. 341-374; Batllori, Gibert-Sotelo & Pujol 2019, «Changes in the argument and event structure of psych

verbs in the history of Spanish» dins Bouzouita, Breibarth, Danckaert & Witzenhausen eds., *Cycles in Language change*. Oxford University Press, cap. 13, p. 249-270). En concret, en aquest segon treball s'analitza l'origen i el desenvolupament diacrònic en espanyol de la classe 3 de verbs psicològics de l'esmentada classificació (caracteritzats per seleccionar un experimentador en datiu i un tema en nominatiu) i es proposa dividir-los en tres subgrups d'acord amb el seu origen etimològic. Aquests i altres treballs relacionats amb els verbs psicològics que per raons d'espai no podem detallar aquí ens permeten constatar un cop més la vinculació estreta entre la investigació de la Montserrat Batllori i els avenços que paral·lelament s'anaven produint en el camp de la lingüística teòrica. Un segon grup de construccions que aquests darrers anys han estat objecte d'atenció per part de Batllori es caracteritzen per les seves propietats aspectuals divergents respecte de l'espanyol estàndard, com s'esdevé amb els gerundis de l'espanyol equatorià i andí (cf. Batllori, Hernanz & Rubio 2019, «Análisis de algunos complejos verbales del ecuatoriano» dins Haboud ed., *Lenguas en contacto: desafíos en la diversidad*. Quito, Centro de Publicaciones Pontificia Universidad Católica de Ecuador, p. 163-199; Batllori, Hernanz & Rubio 2021, «Gerund Structures in Ecuadorian Spanish» dins Cerrudo, Gallego & Roca eds., *Syntactic geolectal variation: traditional approaches, current challenges and new tools*. Amsterdam, John Benjamins, p. 225-262). En aquest darrer treball es mostra que les esmentades construccions s'integren en dos paradigmes diferents i s'aporta evidència diacrònica rellevant per demostrar que el valor aparentment anòmal que hi manifesta el gerundi deriva de propietats generals d'aquesta forma no personal en espanyol.

2.2. El que Batllori ha aportat a la fonètica i fonologia

Batllori ha demostrat una habilitat especial per copsar els models teòrics en tota la seva complexitat i la manera en què aquests són capaços d'oferir-nos una determinada perspectiva del funcionament de les llengües, enteses com a sistemes lingüístics. Això es veu clarament en el cas de les tesis generativistes pel que fa a la sintaxi, però també en l'àmbit de la fonètica. Sempre va estar atenta als estudis més punters sobre lingüística que es publicaven fora de l'estat espanyol. Així, de ben segur que al voltant del 2000 devia haver llegit el volum *Historical linguistics*:

problems and perspectives (Longman: London, editat per C. Jones l'any 1993), i hi devia haver descobert el treball de J. Ohala, «The phonetics of sound change», en què l'autor argumentava que «It is possible to do better historical phonology by taking into account the mechanism of sound change» (p. 238). Aquesta nova manera d'acostar-se al canvi fonètic, més enllà del mètode comparatiu tradicional, partia, doncs, dels fonaments fonètics de la fonologia, és a dir, tenia en compte les condicions fonètiques de percepció i producció per explicar la variació en la parla espontània i defensava, precisament, que eren aquestes propietats sincròniques «les quals mostren tendències generals de les llengües, properes, per tant, als universals lingüístics», les que permetien entendre les transformacions que s'han donat en l'evolució d'una llengua fins a arribar al seu estat actual. I és sota aquest nou paraigua que el 2001 Batllori comença a endinsar-se conjuntament amb Llach, que en aquells moments estava treballant en la seva tesi doctoral sobre els errors que es produeixen en català durant l'adquisició de les consonants, i Pujol, en una investigació que es publicarà dos anys més tard a les *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica* (Max Niermeyer Verlag: Tübingen, vol. I, p. 189-202), que portava per títol «Condiciones fonéticas de producción y percepción en segmentos consonánticos en la evolución del latín a las lenguas románicas». Aquest treball examinava sis processos de canvi, tres dels quals vinculats amb les condicions de producció (l'ensordiment d'obstruents, oclusives epentètiques i sonorització postnasal) i els altres tres, a les de percepció (vocalització de /l/ en posició de coda silàbica, confusió i canvis entre /r/ i /l/ i metàtesi de la vibrant simple).

Aquest marc —que prendrà el nom de *Fonologia evolutiva* a partir de la publicació de Blevins (2004)—, escassament utilitzat en els estudis hispànics, serà també l'escollit per defensar l'existència d'un fonema labiodental sonor /v/ en el castellà primitiu, contra algunes de les tesis que fins al moment havien defensat historiadors de gran prestigi en l'evolució fonètica de l'espanyol. Els resultats es mostren en dues publicacions: Batllori, Blecua & Rost (2009), aparegut a l'obra *Diachronic Linguistics* (Documenta Universitaria: Girona, p. 133-161) amb el títol «Evolución y adquisición fonológica de la fricativa labiodental sonora en español» i Batllori, Blecua & Rost (2010) a *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes* (Mouton de Gruyter: Berlin, vol. II, p. 23-32),

titulat «Nuevas reflexiones sobre la existencia de la labiodental sonora en la evolución del español». Aquest enfocament serà el que regirà també la tesi doctoral de Rost (i els seus treballs posteriors), tesi dirigida per Batllori i Blecua Falgueras (UdG) i finalitzada el 2011, en el marc del Programa de Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura de la Universitat de Girona, que porta per títol *Variación en los procesos de palatalización de yod segunda (o cómo la sincronía permite la explicación de la diacronía)*.

2.3. El que Batllori ha aportat a la morfologia

La incursió de Batllori en la recerca sobre morfologia derivativa va tenir lloc a finals dels anys noranta (1997-1998), amb una investigació que forma part d'un volum monogràfic de la revista *Estudi General* publicada per la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona i que portava per títol *Estudis de morfologia*. Batllori hi va participar amb un article dedicat a la rivalitat sufixal en els noms de qualitat derivats d'adjectius, del tipus *cruelza* – *crueldad*. El treball pren en consideració tant la perspectiva diacrònica, amb l'anàlisi de l'espanyol medieval, com la sincrònica, amb l'examen de la informació continguda en el diccionari acadèmic de 1992, i més concretament, en la seva edició en CD-Rom de 1995. Conclou que el sufix *-dad* (i les seves variants) ha estat, des dels orígens fins a l'actualitat, el més productiu en la derivació de noms de base adjectiva. D'aquest treball volem destacar-ne dos aspectes que caracteritzen el rigor de Batllori en la seva recerca i que esdevenen una constant al llarg de tots els seus treballs, fins i tot en aquells en què s'introdueix en una parcel·la de coneixement nova per a ella, com és aquest cas: en primer lloc, l'interès per organitzar i interpretar les dades a l'empara d'un marc teòric, un fet que és poc usual en els estudis històrics; i en segon lloc, l'esforç de construir un corpus *ad hoc*, significatiu per a la investigació que vol portar a terme. Pel que fa a l'aparat teòric, en aquesta recerca, Batllori conjuga dos models lexicalistes que s'articulen a l'entorn de l'organització del lexicó, un fet del tot innovador en la recerca en morfologia diacrònica: el de Lieber (1980, 1983) que té en compte per a l'anàlisi de la subcategorització dels sufixos, i el de Bybee (1988) que li serveix per posar el focus en les connexions lèxiques i la força lèxica dels derivats que estudia. Quant a la construcció del corpus, cal tenir present que en el moment en què Batllori

desenvolupa aquesta investigació els corpus de la *Real Academia Española*, tal com avui els coneixem, encara no existien. Per tant, cal posar en valor el seu esforç en la confecció d'un corpus informatitzat, ampli i representatiu, que acredita les seves conclusions. Batllori utilitza obres que domina bé, les quals havia informatitzat per a l'elaboració de la seva tesi doctoral, com són el *Cantar de Mio Cid*, el *Libro del Caballero Zifar* i *La Celestina*, i les complementa amb d'altres que havien aparegut publicades recentment en format digital, com ara les obres d'Alfons X, *Siete Partidas* i *Estoria de España*. També hi afegeix alguns fragments de l'obra de González Ollé (1993) que informatitza pensant en aquest estudi. Cal posar en relleu que les dades de totes aquestes fonts apareixen ordenades en un nodrit apèndix, de 19 pàgines, a manera de concordança, informació que ajuda a comprendre aquesta recerca en tota la seva extensió i complexitat.

L'interès de Batllori en l'àmbit de la derivació verbal neix arran del seu primer estudi sobre els verbs psicològics (Batllori 2012, «Diacronía de los verbos psicológicos: una propuesta de entrada léxica», vegeu *supra*). En particular, Batllori es pregunta perquè l'espanyol acaba generant una forma com el verb *apetecer*, procedent del llatí *appetere*, format al seu torn pel preverb *ad-* i el verb *petere*, però sense el sufix *-scere*. La recerca per poder donar resposta a aquest interrogant la va portar a analitzar els canvis morfosintàctics en la gènesi dels verbs complexos que van tenir lloc en el pas del llatí a les llengües romàniques, centrant-se sobretot en la variació afixal, el significat dels verbs i la seva estructura argumental. Així, el 2012 publica juntament amb Pujol el treball que porta per títol «El prefijo *a-* en la formación de derivados verbales» i el 2015, en solitari, «La parasíntesis a la luz de los datos históricos de los verbos en *a-* y *-escer*». Aquest últim estudi constitueix l'anàlisi més aprofundida que existeix dels verbs en *-ecer* de l'espanyol en la seva evolució diacrònica, al mateix temps que interpreta en clau històrica el concepte de parasíntesi, tan debatut en la morfologia sincrònica de finals de segle xx.

En el terreny de la recerca en morfologia, cal destacar també la direcció de Batllori, juntament amb Acedo-Matellán (Cambridge University) i Pujol (UdG), de la tesi doctoral de Gibert-Sotelo, finalitzada el 2017, en el marc del Programa de Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura de la Universitat de Girona, titulada *Source and negative prefixes: On the syntax-lexicon interface and the encoding of spatial relations*.

2.4. Amb un ull a la pragmàtica

La investigació de Batllori ha tingut també en compte la influència dels processos pragmàtics en el canvi lingüístic. Aquesta perspectiva, inhabitual en els estudis diacrònics, apareix ja en el treball de Batllori, Sánchez & Suñer, publicat a Visor el 2001 —«La evolución del sistema de nexos adverbiales del español: un proceso cíclico entre pragmática y sintaxis (el caso de *que*)»— i resulta fonamental en publicacions recents com Batllori & Rost 2020 («Pragmatic, syntactic and phonological evidence in favor of the grammaticalization of Northern Catalan negative *poc/poca*», *Italian Journal of Linguistics* 32.2, p. 3-32).

Altrament, la incidència dels processos pragmàtics en l'àmbit de l'aprenentatge d'una llengua estrangera es desenvolupa en la tesi doctoral de Tro, dirigida per Batllori i Jauregui Ondarra (Universitat d'Utrecht), que porta per títol *A pragmatic approach to negotiation and co-construction of meaning in intercultural second language acquisition*. Aquesta tesi va ser defensada el 2021 en el marc del Programa de Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura de la Universitat de Girona.

Els processos pragmàtics constituïran també un eix vertebrador en la darrera recerca de Batllori que connecta el canvi lingüístic i l'adquisició de la llengua, vincles que ja des de finals dels anys 80 han posat de manifest diferents autors (cf. per exemple, Bybee 1985 i 1988, i Gelderen 2018). En aquesta línia destaca la conferència per invitació de Batllori i Roca titulada «Diachrony and acquisition of *ser* and *estar*: formal features and pragmatic processes» que va ser presentada el 2019, en el *Workshop COROLA. Copulas within and across Romance Languages*, celebrat a la Universidad de Alcalá de Henares.

3. PER CONCLOURE

Amb aquesta presentació hem volgut posar en relleu alguns dels aspectes cabdals de la trajectòria acadèmica de Montserrat Batllori, particularment la docent i la investigadora.

Quant a la docència, Batllori ha portat a terme un treball colossal. Des del seu començament com a professora, ha destacat per la seva intensa dedicació a les classes, el seu rigor acadèmic i la passió per la matèria. Subratllem l'ampli ventall d'assignatures que ha impartit al llarg dels anys i també les metodologies docents utilitzades sempre pensant en l'alumnat. Així, per una banda podem dir que Batllori fonamenta en les obres de referència i també en el domini de la recerca més actual el coneixement que ha transferit. I per l'altra, que es caracteritza per una gran capacitat comunicativa i motivadora dels alumnes vers la lingüística històrica (en totes les seves vessants) i la variació, sabers que ha sabut relacionar amb gran mestratge. Cal remarcar que una manera creativa que ha tingut d'apropar el coneixement de la gramàtica històrica i de la dialectologia als estudiants ha estat portant a l'aula els mètodes que guien la recerca lingüística, fent-se preguntes, fent conèixer les tesis dels experts, fent interpretar les dades, en definitiva, introduint el cuquet de la curiositat per trobar una resposta acadèmica als interrogants que es planteja la comunitat científica.

Pel que fa a la recerca, insistirem en algunes de les constants que defineixen la seva activitat investigadora. En primer lloc, tal com queda ja palès a la seva tesi doctoral, Batllori situa la investigació diacrònica dins del marc teòric de la gramàtica generativa. Aquest fet —juntament amb un maneig molt solvent de les dades— és determinant en la seva obra. En segon lloc, cal remarcar la incardinació harmònica de diacronia i sincronia que es veu reflectida en molts dels seus estudis: nombrosos fenòmens lingüístics, en efecte, poden ser objecte d'una visió més holística si hom integra ambdós punts de vista en l'anàlisi. Finalment, resulta important incidir en un dels eixos vertebradors de l'obra de Montserrat Batllori, com és la rellevància de la perspectiva comparatista i l'interès per la variació. Aquest interès, que depassa l'àmbit de les llengües romàniques, resulta especialment fructífer en el cas de dues llengües properes, com ara el català i l'espanyol. En efecte, l'anàlisi de les seves similituds i de les seves diferències —molt present en els estudis de Batllori— esdevé un aliat eficaç a l'hora de detectar i formular primitius de caràcter més general, de forma congruent amb l'anomenada aproximació microparamètrica postulada per Kayne, entre altres lingüistes.

Amb tot el que hem exposat, queda ben clar que la Montserrat Batllori ha estat al llarg d'aquests 30 anys una professora, investigadora, companya

i amiga excel·lent. Aquest text no hagués estat possible sense la seva disciplina i pulcritud, que han fet que deixés anotat cada detall de la seva vida acadèmica en el servidor *habilis*. Nosaltres només hi hem posat el record, l'agraïment en majúscules i l'emoció d'haver compartit amb ella molts moments entranyables. Com diu el poeta, es tracta de viure-ho tot.

MARIA LLUÏSA HERNANZ CARBÓ, ISABEL PUJOL PAYET
Desembre de 2023

PUBLICACIONS DE MONTSERRAT BATLLORI DILLET

Revistes

1992

Batllori Dillet, Montserrat. 1992. «Preliminary Remarks on Old Spanish Auxiliaries: *Haber*, *Ser* and *Estar*», *Catalan Working Papers in Linguistics* 2: 87-112.

1995

Batllori Dillet, Montserrat; Sánchez Lancis, Carlos; i Suñer Gratacós, Avel·lina. 1995. «The incidence of Interpolation on the Word Order of Romance Languages», *Catalan Working Papers in Linguistics* 4 (2): 185-209.

1996

Batllori Dillet, Montserrat; Pujol Payet, Isabel; i Sánchez Lancis, Carlos. 1996. «The Syntactic Information in the *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico* by J. Corominas and J. A. Pascual as expressed in the database 'Syntax.dbf'», *Catalan Working Papers in Linguistics* 5 (2): 153-167.

1997

Batllori Dillet, Montserrat. 1997. «Derivación y diacronía», *Estudi General (Estudis de Morfologia)* 17-18: 111-143.